

ישראל והרשות הפלסטינית: כשקווים מקבילים אמורים להיפגש

ענת קורץ

אי־אמון בסיכוי לגבש פשרה היסטורית, שמקורו בסדרת כישלונות לממש כוונות מוצהרות לעשות כן, כרסם בנכונותן של ישראל ושל הרשות הפלסטינית לשוב לשולחן המשא ומתן. על מכשול עקרוני זה בדרך לחידוש הדיאלוג נוספו בשנים האחרונות חילוקי דעות בין הצדדים על תנאי פתיחה לשיחות ועל עצם תכליתן. בין היתר תבעה הרשות הקפאה מוחלטת של הבנייה הישראלית בגדה המערבית כתנאי לחזרה לדיונים, ודרשה לפתוח את הדיונים בשאלת הגבולות. ישראל קראה לחידוש ההידברות ללא תנאים מוקדמים, אם כי דרשה להציב בראש סדר היום את נושא סידורי הביטחון, והגדירה הכרה פלסטינית בישראל כמדינה יהודית כתנאי להסכם. דרישת ההקפאה המוחלטת וסירובה של ישראל לקבלה, באווירה של העדר להיטות של ישראל ושל הפלסטינים כאחד לחדש את השיחות, מיסדו מבוי סתום ממושך. בינואר 2012 התקיימו בחסות הקוורטט ובאירוח של ירדן פגישות בין נציגי ישראל לנציגי הרשות כדי לבחון מכנה משותף לחידוש ההידברות, אולם במבט לאחור ספק אם יירשמו מפגשים אלה כאירועים מכוננים לקראת יישוב הסכסוך. המבוי הסתום זכה גם לכותרת הרווחת – "קיפאון מדיני". ואולם המונח קיפאון רחוק מלתאר את המתרחש במערכת הישראלית-פלסטינית. זירת הסכסוך דינמית כתמיד, גם למרות העדר התקדמות לקראת הסדר והאטת התקדמותה של הרשות לקראת הכרה בינלאומית בעצמאות פלסטינית. יתרה מזאת, דווקא על רקע המבוי הסתום המדיני התחווירו סוגיות, שהידרשות להן וחשיבה מחודשת עליהן אמורה להיות אינטרס משותף לישראל ולרשות הפלסטינית.

ד"ר ענת קורץ היא חוקרת בכירה במכון למחקרי ביטחון לאומי. מאמר זה מבוסס על הרצאה שנשאה המחברת בכנס "על מצב האומה", שהתקיים ב־17 בנובמבר 2011, במכון למחקרי ביטחון לאומי.

מבוי סתום

בשנים האחרונות התרכזה הרשות הפלסטינית, שמאחזה בגדה המערבית, בתהליך בנייה ושיקום בכל תחומי החיים – ביטחון, כלכלה וממשל. מפעל זה, שנשמך על סיוע כלכלי ומוסדי בינלאומי נרחב, נועד לבסס את מעמדה של הרשות מבית. באמצעות ההישגים ביקשה הרשות להמחיש לתושבי הגדה ורצועת עזה כאחד שביכולתה להציע להם הווה ותקווה לעתיד טובים יותר – ודאי טובים מאלה שמציעה חמאס לתושבי חבל הארץ שבשליטתה. בה בעת, בהעדר בסיס לחידושו של משא ומתן ממשי עם ישראל, השליכה הרשות את יהבה על הזירה הבינלאומית ויזמה מסע מתוזמר היטב לגייס תמיכה בינלאומית בעצמאות פלסטינית.

הרשות הניחה בקשה בעניין זה על סדר היום של האו"ם בהתכנס העצרת הכללית בספטמבר 2011. הפנייה נועדה להפגין פעילות מדינית וליצור בסיס מעודכן ללחץ בינלאומי על ישראל, שיסתכם אולי בניסיון לכפות עליה הסכם.¹ אם כך יקרה, תשוחרר הרשות מצורך להצדיק ויתורים לישראל נוכח מחאה ציבורית צפויה מבית – הרי גם הסכמה למתאר גבולות על בסיס קווי 1967 ולחלוקת ירושלים עלולה להתפרש כוויתור היסטורי, שאין הרשות רשאית וזכאית לעשותו. עם זאת, הרשות נאלצה להכיר בכך שהפנייה למועצת הביטחון להכיר במדינה פלסטינית לא תצלח, לפחות לפי שעה.² הדיפלומטיה הישראלית התמקדה בחודשים שקדמו לכינוס העצרת במאבק בכוונת הרשות להביא להצבעה הצעת החלטה להכרה במדינה פלסטינית, אולם האכזבה הפלסטינית לא הייתה הישג של ישראל אלא תוצאה של התנגדות הממשל האמריקאי למהלך וכוונתו להטיל וטו על החלטה חיובית בעניין.

במקביל למאמץ לסכל את שאיפותיה הדיפלומטיות של הרשות הקפידה ממשלת ישראל להמשיך לשותף פעולה במישור הביטחוני השוטף עם כוחות הביטחון הפלסטיניים הפועלים בגדה המערבית, ותמכה במאבקם בגורמי אופוזיציה המבקשים לחולל הסלמה בעימות עם ישראל, ובראשם פעילי חמאס. כן המשיכה ישראל לתמוך בפיתוח הכלכלי בגדה, בבחינת טיפוח של אופציית "השלום הכלכלי" מבית מדרשו של בנימין נתניהו, האמורה לשכך מוטיבציה למאבק אלים. ואולם מדיניות זו לא ריככה את הביקורת על ישראל בגין מכשולים שהציבה לפני החייאת הדיאלוג עם הרשות; ואכן ישראל הייתה יעד עיקרי לדרישה בינלאומית לאפשר את חידושו. הלחץ הורגש כבר לפני שפרץ גל ההתקוממויות העממיות במזרח התיכון, וגבר על רקע הזעזועים שפקדו את האזור במהלך שנת 2011 והעצימו את העניין הבינלאומי בייצובו. על רקע זה נתבעו ישראל והרשות לשוב לשולחן הדיונים, וכך לתרום את חלקן לצמצום מוקדי המתחים באזור. עם האטת התנופה הפלסטינית באו"ם, נוצר רושם שבזירה הבינלאומית נחלשה התקווה להפיח רוח מחודשת בתהליך המדיני הישראלי-פלסטיני. מאז

כישלון "שיחות הקרבה" בין ישראל לרשות, שהושקו בחסות ארצות־הברית בשנת 2008 ונקטעו עם פרוץ המלחמה בעזה בין ישראל לחמאס (שלהי 2008 – תחילת 2009), נמנע ממשל אובמה מלהציע תכנית מגובשת למשא ומתן. אפשר להעריך שהוא ימשיך ויימנע מלעשות כן, בייחוד על רקע הכנות לבחירות הבאות לנשיאות, כל עוד לא תובטח תמיכה ערבית גורפת במשא ומתן, וודאי כל עוד לא תובטח פריצת דרך ביחסים בין ישראל לרשות. גם הקוורטט לא הציג תכנית חדשה למשא ומתן, אך ב־23 בספטמבר 2011, בשולי עצרת האו"ם, פרסם קריאה לצדדים לחדש הידברות בתוך שלושה חודשים. הרשות הגיבה בהבעת נכונות להשעות מהלכים בפורומים בינלאומיים כדי להעניק סיכוי לשיבה למשא ומתן, אם כי מגיעה עם גופים בינלאומיים נמשכו. בנימין נתניהו ענה לקריאה באישוש מוכנותה של ישראל לחזור לשולחן הדיונים.³ ואכן בתחילת 2012, לקראת תום פרק הזמן שהקצה הקוורטט לחידוש ההידברות, נפגשו נציגי הצדדים בעמאן. מפגש זה, שהיה ראשון בסדרה שתכליתה לגבש מצע משותף לדיאלוג וקטע נתק של כשלוש שנים בין הצדדים, לא עורר ציפיות להתקדמות של ממש לקראת הסדר. ברקע הדהדה הצהרתו של מחמוד עבאס, שאין בכוונת הרשות לוותר על הקפאת התנחלויות כתנאי לחידוש ההידברות, וכי נוכח כישלון השיחות בחסות הקוורטט תאיץ הרשות את מהלכיה הדיפלומטיים והמשפטיים בזירה הבינלאומית.⁴

בכל מקרה, נראה שההסלמה באי־היציבות במזרח התיכון, כוחו העולה של ההמון במדינות האזור והתעצמותו המואצת של הקול האסלאמי במרחב, אך החמירו את התנאים שבמסגרתם ישובו וינסו ישראל והרשות לפרוץ את המבוי הסתום, אם יגמרו אומר לעשות כן. מעבר לתכתיבים אידיאולוגיים והסתייגויות פוליטיות, החשש ממחאה ציבורית שתפרוץ בזירה הפלסטינית בהשראת האסרטיביות שגילה ההמון במדינות שכנות, יקשה על הרשות לסגת מעמדות מיקוח נוקשות. ממשלת ישראל תתקשה להכריע על היערכות טריטוריאלית מחודשת בגדה. נכונותה המצומצמת ממילא להסתכן אלקטורלית עקב נסיגה ופינוי התנחלויות תקטן עוד מחשש להחמרה באיומים ביטחוניים בעקבות רדיקליזציה אזורית. מודעותם של משטרים ערביים לעוצמת הרחוב ולאטרקטיביות המוכחת של הקול האסלאמי צפויים לסייג בשורותיהם נכונות לתמוך בהסדר, גם אם תיענה הרשות בחיוב לדרישה בינלאומית ואפילו לקריאה תכליתית של ישראל לשוב לשולחן המשא ומתן.

נראה שההסלמה באי־היציבות במזרח התיכון, כוחו העולה של ההמון במדינות האזור והתעצמותו של הקול האסלאמי, אך החמירו את התנאים שבמסגרתם ישובו וינסו ישראל והרשות לפרוץ את המבוי הסתום, אם יגמרו אומר לעשות כן

לפי שעה

על רקע איבוד התנופה בזירה הבינלאומית המשיכה הרשות להשקיע את מרב משאביה במפעל השיקום המוסדי בגדה, כהכנה לריבונות בעתיד, ובעיקר כדי לסייע בידה להתמודד עם כרסום במעמדה נוכח היעדר תוחלת מדינית מוחשית. אמנם מעת לעת השמיעו דוברים פלסטינים איומים, שבלי התקדמות ממשית לקראת עצמאות תפורק הרשות ותותיר את הגדה המערבית לשליטה מוחלטת של ישראל,⁵ אבל מאמצי הנמשכים של הרשות לבסס את כוחה מבית ואת מעמדה הבינלאומי אינם עולים בקנה אחד עם כוונת התפרקות. אחרי הכול, הרשות, ככל רשות מדינית ומפלגה פוליטית, אינה מייצגת רעיון אידיאולוגי ואסטרטגיה מדינית בלבד, אלא היא גוף המאגד גם אינטרסים אישיים וארגוניים, בעיקר של תנועת פת"ח. התפרקות יזומה תהיה הודאה בכישלון היסטורי, שמחירה האישי והקולקטיבי יהיה גבוה.⁶

באור זה יש לראות את מאמצי הרשות להסדיר את יחסיה עם חמאס. הסכם ההבנות בין פת"ח לחמאס גובש בחסות מצרים ונחתם בקהיר במאי 2011. ההסכם, שכוונה "פיוס לאומי", לא היה אלא מרשם עקרוני לתיאום מוסדי בין המחנות היריבים, הרחוקים מפיוס אמיתי והנחושים להמשיך ולהיאבק על הבכורה בזירה הפלסטינית. ההבנות שגובשו התמקדו בכוונה לכונן ממשלה זמנית, שתתכונן לבחירות למועצה הלאומית המחוקקת ולנשיאות, כלומר תעמיד במבחן הבחירות את יחסי הכוחות בין פת"ח לחמאס. באמצעות תכנית הבחירות ביקשה הרשות לחזק גם את תדמיתה הדמוקרטית לקראת הצבעה באו"ם.

נוכח עיכוב מהלכיה באו"ם, שבה ועלתה בעיני הרשות חיוניותו של בסיס התמיכה העממי, הבסיס שעליו נשענו בעבר ניסיונות להסדיר את היחסים הבין-ארגוניים. יתרה מזאת, על רקע המבוי המדיני הסתום והביקורת הבינלאומית הבוטה על ישראל, העריכה הנהגת הרשות, ובצדק, שהתקרבות לחמאס לא תפגע במעמדה הבינלאומי. אשר לחמאס, הנהגתו המדינית העריכה, שתיאום מוסדי עם הרשות יסייע בידה להרחיב את השפעתה אל מעבר לגבולות רצועת עזה.⁷ בה בעת, התערערו שלטונו של בשאר אל-אסד וחשש מאובדן מאחזה בדמשק, חשש שהתאמת בדצמבר 2011, דחקו בה להתקרב לקהיר ולנסות להיבנות מהתעצמותו של המחנה האסלאמי במצרים. לפיכך נענתה לדרישת מצרים לחתום על ההבנות עם הפת"ח.

למרות כל זאת, ספק אם יעלה בידי המחנות היריבים לגבש תיאום שיאפשר לקיים את הבחירות במועדן המתוכנן – מאי 2012.⁸ מחמוד עבאס דרש להשאיר את סלאם פיאד בראשות הממשלה הזמנית כדי להמשיך ולשלוט בחלוקת משאביה של הרשות. אותו אינטרס עמד ביסוד התנגדות חמאס לדרישה. פרט למחלוקת בנושא זה, צפוי ששני הצדדים יירתעו מבחירות כל עוד לא יובטח ניצחונם. גורמים

בינלאומיים ובראשם ארצות הברית והאיחוד האירופי הם שדחקו ברשות לקיים את בחירות ינואר 2006, בהתאמה לדרישתם לרפורמה מוסדית ולדמוקרטיזציה בזירה הפלסטינית. אלא שהפעם נראה שגורמים חיצוניים, חוץ ממצרים, לא יתבעו לקיים את הבחירות כל זמן שלא ישוכנעו שפת"ח, המחויב לתהליך מדיני, הוא שירכיב את הממשלה הבאה.

גם אם תתקיימה בחירות, את תוצאותיהן ואת סיכויי כינונה של ממשלת אחדות לאומית קשה לשער. בשנת 2006 דחה פת"ח את פניית חמאס להצטרף לממשלה משום שמשמעותה הייתה העברת משרד הפנים, קרי השליטה במנגנוני הביטחון של הרשות, לידי חמאס. ממשלת האחדות שהוקמה בשנת 2007 בלחץ מצרים וסעודיה לא האריכה ימים משום שמחלוקות בין המחנות ובכללן שאלת היחס לישראל ולתהליך המדיני, המשיכו והאפילו על התועלת הגלומה בתיאום מוסדי. דבקות חמאס בדחיית דרישות הקוורטט, שהוצגו לו כתנאי להידברות (הכרה בישראל, הפסקת האלימות והכרה בהסכמים שנחתמו בעבר בין ישראל לאש"ף), מנעה אז מממשלת האחדות לגבש מצע מדיני, שיאפשר את חידוש המשא ומתן עם ישראל. חרם ישראלי ובינלאומי שהוטל על הרשות עקב כך קירב את קצה של הממשלה. קרוב לוודאי שעל רקע זה יתעכבו הן הקמתה של ממשלה זמנית שתכין את בחירות 2012 והן הקמתה של ממשלה על-פי תוצאות הבחירות. עבאס עצמו מסר לנציגי פלגים פלסטיניים, שכינונה של הממשלה הזמנית מותנה בהסכמת הקוורטט, כלומר בהרחקת סכנה של חרם על הרשות. כן הסתייג מאפשרות של ממשלת אחדות בשיתוף חמאס, שמא תספק לישראל הצדקה נוספת, כלשונו, לנתק מדיני.⁹ בה בעת הצהיר ראש הלשכה המדינית של חמאס חאלד משעל, שלאורך שנים הוביל קו לוחמני, כי פעילי הארגון יתמקדו מעתה במאבק עממי. דובר חמאס הכחיש שאכן הוחלט על שינוי בדרכי הפעולה, וכך ביטא מתיחות גוברת בין האגף שבראשות משעל, שמושב מחוץ לרצועת עזה, לבין ההנהגה בראשות ראש הממשלה איסמעיל האנייה, שמושבה ברצועה. בינואר 2012 נמסרה הודעה מטעם הנהגת חמאס כי משעל מתכוון לפרוש מתפקידו. ובפברואר, במטרה ליישב את המחלוקת בין חמאס לפת"ח ובלי תאום עם מחנה האנייה, העניק משעל את הסכמתו למינוי עבאס כראש הממשלה הזמנית. עדות נוספת ליריבות ולפולמוס המתפתחים בשורות חמאס הייתה הכרזתו של בכיר הארגון מחמוד א-זהאר, כי בניגוד למסר שמקורו בפת"ח, ולפיו משעל ועבאס סיכמו שהמאבק בישראל ימשיך בדרכים לא אלימות בגדה וברצועה כאחד, אין בכוונת חמאס לחדול ממאבק אלים ברצועה וממנה.¹⁰ זאת ועוד, בעוד עבאס מסר שחמאס ופת"ח הסכימו ביניהם לחתור להקמת מדינה פלסטינית בגבולות 1967, האנייה הצהיר שלא חל שינוי ביעד האסטרטגי המנחה את הארגון. כך אישש חשש, שמבחינת חמאס לא תהיה הקמת מדינה פלסטינית אלא שלב באסטרטגיית

המאבק בישראל, והוסיף אבן נגף בדרך לכינונה של ממשלה פלסטינית בשיתוף חמאס, שעדיין תהייה מועמדת למשא ומתן.¹¹ כמנהגם של דוברי הרשות, גם דוברים ישראלים חזרו ותלו את האחריות לקטיעתו של התהליך המדיני בצד האחר. כן הגיבה ישראל על מהלכיה של הרשות בצעדים שנשאו אופי של ענישה. כוונת התיאום המוסדי בין פת"ח לחמאס נענתה בעצירת העברתם של כספי המסים לרשות, אם כי הכספים שוחררו בלחץ בינלאומי ולאחר שהאיחוד האירופי הביע נכונות לפצות את הרשות על הפסדים שייגרמו לה עקב העיכוב בתשלומים. כן התריעו ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו ודוברים אחרים מפני צעדים חד-צדדיים שתנקוט ישראל בתגובה על הכרה בינלאומית במדינה פלסטינית. בהתאם לקו זה, קבלת הרשות כחברה באונסק"ו באוקטובר 2011 נענתה בעצירת כספי המסים, אבל אלה שוחררו בעקבות ביקורת בינלאומית ולחץ אמריקאי.¹² אישורי בנייה שניתנו בנובמבר 2011 לפרויקטים באזור ירושלים הוצגו כתגובה חד-צדדית לפנייתה החד-צדדית של הרשות לאונסק"ו. עם זאת, ממשלת ישראל חזרה מאמירה זו נוכח האבסורדיות שבה – הרי בנייה בשטחי המחלוקת בגדה נמשכת זה שנים, בין שהתהליך המדיני מתנהל ובין שהוא נקטע, ובלי קשר לקשריה של הרשות עם מוסדות בינלאומיים.¹³ הנושא חזר לכותרות בדצמבר 2011 בעקבות פרסום נוסף בדבר כוונה של משרד השיכון להרחיב את הבנייה מעבר לקו הירוק, ובכלל זה בירושלים. נוכח גינוי בינלאומי הוכחש שוב הקשר בין הבנייה למהלכיה הדיפלומטיים של הרשות, והפעם עם ציון הטענה השגורה, שהבנייה תימשך בשכונות שעל-פי כל מתווה ריאלי של הסדר עתידי תישארנה בריבונות ישראל.¹⁴

נקודות מפגש?

ישראל והרשות הפלסטינית חוזרות ומדגישות את מחויבותן העקרונית להסדר קבע ברוח חזון חלוקת ארץ-ישראל המנדטורית לשתי המדינות. ואולם שיקולים של דעת קהל וחשובים פוליטיים, נוסף על חששות ביטחוניים וכלכליים, מזינים בשני הצדדים את התפיסה שפערי העמדות אינם ניתנים לגישור, ומעכבים חידושו של דיאלוג תכליתי ביניהם. על רקע זה נוצר רושם שישראל והרשות כאחד פועלות בניגוד לכוונותיהן המוצהרות, וגם בניגוד לאינטרסים האסטרטגיים שלהן – לפחות כפי שאלה באים לידי ביטוי ברמה המוצהרת.

ככל שנמשך המבוי הסתום ונדחית הקמתה של מדינה פלסטינית, מתרחקת ישראל ממימוש רעיון היסוד שהרשות נדרשת להכיר בו כתנאי להסכם – ישראל

שיקולים של דעת קהל וחשובים פוליטיים, נוסף על חששות ביטחוניים וכלכליים, מזינים בשני הצדדים את התפיסה שפערי העמדות אינם ניתנים לגישור, ומעכבים חידושו של דיאלוג תכליתי ביניהם

כמדינה יהודית.¹⁵ יתרה מזאת, מרכזיותו הנמשכת של הסכסוך הישראלי-פלסטיני בסדר היום האזורי מאיימת על ישראל בהידרדרות ביחסיה עם מדינות ערב ובדעיכת הסיכוי לכונן עמן קשרים, ולו על בסיס של שלום קר ואי-לוחמה. זאת ועוד, העדר ההתקדמות בתהליך המדיני אינו בראש סדר היום הציבורי בישראל, אם כי התנהלותה של הממשלה בהקשר זה היא יעד לביקורת פוליטית ותקשורתית בוטה. כן מסתכנת ישראל בכרסום נוסף במעמדה הבינלאומי עקב שימור תדמיתה כסרבנית ויתורים והסדר.

הרשות מצדה דבקה בתנאי פתיחה נוקשים למשא ומתן, המעכבים אותה בדרכה לעצמאות מדינית. אייכולתה לחולל שינוי במציאות המדינית, אם באמצעות משא ומתן עם שראל ואם באמצעות האו"ם, חושף אותה לסכנה של איבוד סמכות ומעמד בזירה הפנימית, וגם לירידה במעמדה הבינלאומי, שהרי מחויבות לפשרה, שבמסגרתה תוקם מדינה פלסטינית על בסיס גבולות 1967, היא התשתית המשפטית לקיומה ולמעמדה הפוליטי. כן זקוקה הרשות למשא ומתן עם ישראל – ולו תהא זו הידברות שתסוכם בהבנות חלקיות ובתכנית "מדף" – כדי לממש את הבטחת העצמאות, לבסס תמיכה ציבורית בה ובדרכה, וכך גם להערים מכשול בדרכה של חמאס לבכורה בזירה הפלסטינית.

משמע, שיקולים פוליטיים-פנימיים, דיפלומטיים-בינלאומיים ואסטרטגיים לטווח הארוך אמורים להנחות את ממשלת ישראל ואת הרשות הפלסטינית לשמר את מחויבותן להסדר ואת ההידברות הישירה ביניהן. כדי שהצהרות כוונה בנושא זה לא יאבדו משמעות ותוקף שכנוע, ייטיבו ישראל והרשות אם יסייעו זו לזו לשוב אל שולחן הדיונים.

נוכח הקושי לגשר על פערי יסוד – כמו שהתחוויר שוב במפגשים שהתקיימו בינואר 2012 בעמאן – יהיה עליהן להתמקד באישוש ההסדרים הביטחוניים

והכלכליים, שלפיהם הן פועלות בשנים האחרונות במידה לא מבוטלת של עקיבות והצלחה, ולהעניק להם תוקף פומבי מחודש. מדובר בתיקופו של מצב הביניים המתקיים זה שנים בין הצדדים, והוא כנראה נוח למדי לשניהם במישור היומיומי. משום התנגדותה העקרונית של הרשות הפלסטינית למונח "ביניים" ולרעיון של הסדר ביניים, בייחוד כשאינו מעוגן בתכנית מחייבת ובלוח זמנים להסדר קבע, תשגה ישראל אם תתעקש לכנותו כך, ולמעשה תזמין את דחייתו.

זאת ועוד, אפשר שמחווות שתעשה ישראל, בראש

ובראשונה הקפאה "שקטה" של בנייה בגדה ובירושלים, וכן העברת שטחים לשליטת הרשות הפלסטינית ושחרור אסירים פלסטינים, יקטינו מוטיבציה

מחווות של ישראל, שיינקטו בלי התניה ישירה במחווות שתעשה הרשות, יסייעו לשכך מחאה ציבורית נגדה בגין שיתוף הפעולה עם ישראל, המתפרש ככניעה ללא תמורה מדינית מובטחת

להתקוממות ברחוב הפלסטיני, ובה בעת ימתנו ביקורת בינלאומית על ישראל, על מדיניותה בגדה ועל התנהלותה כלפי הרשות.¹⁶ סביר להניח, שמחוות של ישראל, שיינקטו בלי התניה ישירה במחוות שתעשה הרשות, יסייעו לשכך מחאה ציבורית נגדה בגין שיתוף הפעולה עם ישראל, המתפרש ככניעה ללא תמורה מדינית מובטחת.

קשה להניח שנוכח המבוי המדיני הסתום תוסר החתירה לעצמאות פלסטינית מסדר היום הבינלאומי, או שבאין פריצת דרך במשא ומתן תוותר הרשות על יוזמתה הבינלאומית. יתרה מזאת, אפשר שגם אם תחודש הידברות סדירה בין נציגי ישראל לנציגים פלסטינים, כגון זו שהחלה בינואר 2012 בעמאן, עדיין תדבק הרשות ביוזמתה הבינלאומית. לפיכך ייתכן שרצוי לה לממשלת ישראל לבחון מחדש את נושא ההכרה הבינלאומית במדינה פלסטינית ולהתמקד בטרונות המיקוח, שאפשר שיוענקו לה בגין הכורח של מדינה פלסטינית מוכרזת לנהל משא ומתן פרטני עמה כדי לקיים ריבונות מוחשית ולהיעשות בת קיימה. השתלבות בחזית התמיכה הבינלאומית בכינון מדינה פלסטינית עצמאות, תוך עדכון ההסכמים הקיימים והצגתם כמיועדים לקדם את מימוש הרעיון, תמתן את הלחץ הבינלאומי המופעל על ישראל מעת לעת לאפשר את חידוש המשא ומתן. כן תסייע מדיניות זו לישראל לגייס תמיכה בינלאומית בעמדותיה בנוגע למתארו של הסדר הקבע ובהסתייגויותיה מדרישות פלסטיניות בהקשר זה.

אינטרס משותף נוסף לישראל ולרשות הוא הסדרת היחסים בין פת"ח לחמאס. משמעויותיה המדיניות והביטחוניות של החלופה הרי ידועות – זירה פלסטינית מפוצלת לשתי רשויות, כאשר זו שבראשות חמאס חותרת לקעקע את מעמדה של הרשות שבהובלת פת"ח בין היתר על-ידי הסלמה בגלים של עימות אלים עם ישראל.

אשר לרשות עצמה, לא לאורך זמן היא תוכל להמשיך ולהתנהל כאילו היא הרשות היחידה בזירה הפלסטינית. מאמציה לדחוק את חמאס לשולי הזירה, כמו

מאמציה של ישראל בכיוון הזה, העלו עד כה חרס. זאת בין היתר ואולי בעיקר בשל המבוי הסתום המדיני והעדר תקווה מדינית שתסייע לה לבלום סחף אסלאמי מקומי, שהוא חלק ממגמה אזורית, המואצת עקב תסכולן של שאיפות לאומיות פרטיקולריות. ועם זאת, ההתקדמות לקראת אחדות לאומית לא תהיה נטולת סיכונים מצד הרשות.

הרשות תצטרך לפעול כדי למנוע את חמאס מלחולל הסלמה בעימות עם ישראל, כשיכולת השפעתה על שיקוליהם של מנהיגי חמאס מוגבלת

הרשות תצטרך לפעול כדי למנוע את חמאס מלחולל הסלמה בעימות עם ישראל, כשיכולת השפעתה על שיקוליהם של מנהיגי חמאס מוגבלת: המעמד הציבורי של חמאס נחות מזה של פת"ח, ועדיין הוא מבוסס בחבל

ארץ מנותק גיאוגרפית, פוליטית וצבאית מאחיזתה של הרשות.¹⁷ בהתרחש עוד סבב עימות בין ישראל לחמאס תיאלץ הרשות לבחור בין התייצבות לצד חמאס וכך להעניק יתר תוקף למעמד הארגון, לבין התייצבות מנגד (כמו שעשתה בעת המלחמה שפרצה בשלהי 2008 בין ישראל לחמאס). אם תימנע מביקורת על חמאס, אולי תזכה במחמאות מפי דוברים ישראלים, אך תסתכן בביקורת ציבורית בזירה הפנימית. זאת ועוד, אימוץ התכתיבים המדיניים של חמאס יסתום את הגולל על הסיכוי לקדם הסדר קבע ויגרע מהרשות תמיכה בינלאומית. מנגד, הצהרות בדבר מחויבות להסדר שלא ילוו בהתקדמות בתהליך המדיני, ימשיכו ויספקו לחמאס נשק נגדה במאבק על דעת הקהל. מכאן שעל הרשות לרכך את תנאיה לשיבה לשיחות. כך תקשה על ישראל לסרב לשוב לשולחן הדיונים, גם אם בשלב ראשון יוגבל סדר היום למשא ומתן על חידוש המשא ומתן.

ההתנגדות הפוליטית והציבורית בישראל לניסיון התיאום המוסדי בין הארגונים ולכוונתם המשותפת לקיים בחירות מובנות על רקע דחיית חמאס את עקרון הסדר הקבע המוסכם וחשש מהתעצמות כוחו גם בגדה המערבית, על היבטיו הצבאיים המאיימים. ואולם התנגדות נחרצת זו משקפת גם התעלמות מסיכוי, ששילוב חמאס במערכת הפלסטינית הרשמית יהיה שלב בדרך לכינונה של רשות לאומית לגיטימית ומתפקדת. רשות זו לא תוכל להתנכר לחלוטין ולאורך זמן לצורך בלגיטימציה ובסיוע בינלאומיים. משום כך אין להוציא מכלל חשבון אפשרות, שמצעה יכיל נכונות עקרונית לשקול הסדר קבע עם ישראל. יש להניח שעם הזמן, בייחוד אם יחודש משא ומתן תכליתי בינה לבין ישראל, יירשם כרסום במוטיבציה להמשך המאבק האלים בשורות הנהגת חמאס ובקרב פעיליו. אפשר לטעון, שחד־צדדיות אף היא אפשרות המפגישה אינטרסים ישראלים ופלסטיניים. כך תמשיך הרשות לחתור להכרה בינלאומית בעצמאות פלסטינית, וישראל תבחן מחדש את תכנית ה"התכנסות" בגדה. אם ימומשו תכניות אלה, תיווצר בזירת הסכסוך מציאות מדינית

גם אם תכריז הרשות הפלסטינית על עצמאות חד־צדדית, עדיין תזדקק לתיאום עם ישראל שמא תימצא ללא משענת ביטחונית וכלכלית

טריטוריאלית חדשה, שתפטור לכאורה את הצדדים מהכורח להתמודד עם החלטות קשות ומורכבות, בעלות השלכות אידיאולוגיות, ביטחוניות ופוליטיות. אלא שגם אם תכריז הרשות הפלסטינית על עצמאות חד־צדדית, עדיין תזדקק לתיאום עם ישראל שמא תימצא ללא משענת ביטחונית וכלכלית. מתח חברתי־כלכלי שיווצר אז בגדה דינו להתפרץ באלימות, שתרוּפף את אחיזתה

הביטחונית והמנהלתית של הרשות בשטח. כן צפויה האלימות לגלוש גם לשטחה של ישראל. ועוד מבחינת ישראל, אם תבחר בנסיגה חד־צדדית תואץ דחיקתה לשולי הקונסנזוס הבינלאומי, שהרי אין דין נסיגה מרצועת עזה, שהיא תחום

מוגדר, כדין נסיגה בגדה המערבית. נסיגה חד-צדדית בגדה, כך אפשר להניח, לא תלווה פינוי רב-היקף של יישובים, ומטבע הדברים לא תשולב בה הצעה לחילופי שטחים. על כן יתפרש המהלך כנטישת הדרך להסדר מוסכם וכצעד שישלול סיכוי להקמתה של מדינה פלסטינית עם רצף טריטוריאלי סביר. הנה כי כן, חד-צדדיות היא בהחלט אפשרות בעייתית ורווית סיכונים לשני הצדדים.

סיכום

הנתק שנוצר בין ישראל לבין הרשות בשנים האחרונות הוגבל לתחום המדיני. גם על רקע המבוי הסתום המדיני שמרו הצדדים על תיאום במישור הביטחוני ובמישור הכלכלי. שיתוף הפעולה השוטף ביניהן בתחומים אלה יוכל לשמש בסיס לשחזור אמון הדדי, ובהמשך הדרך, עם השתנות האווירה הפוליטית בשני הצדדים, גם להיות בסיס לחידושו של משא ומתן תכליתי. כדי לאפשר התפתחות כזאת יהיה על הצדדים לשמור את ערוצי ההידברות פתוחים ולבודד בין סלעי המחלוקת את הנקודות שבהן ייפגשו הקווים, המקבילים בדרך כלל, שלאורכם הם הולכים. בראש ובראשונה, יהיה על ישראל ועל הרשות להרחיב ולעגן בהבנות רשמיות את ההסכמים לניהול הסכסוך התקפים ביניהן כיום, בחזקת הודאה בתועלת שמפיקות שתיהן מהשקט היחסי השורר בזירה. כדי שהיציבות הביטחונית בגדה לא תמשיך ותהיה טיעון בזכות הסטטוס קוו אלא אמצעי לחדש רלוונטיות של חתירה משותפת למימוש רעיון חלוקת הארץ, יצטרכו ישראל והרשות לתרגם למעשים הצהרות כוונה בדבר נכונות לקדם הסדר. מחוות ישראליות לצד הפלסטיני אמורות להתבטא בשינוי מציאות הדרגתי בשטח. על הרשות מצדה לרכז דרישות, שישאל נדרשת למלאן כתנאי לחידוש המשא ומתן. היות שהרשות צפויה להמשיך ולגייס תמיכה בינלאומית בהכרה במדינה פלסטינית, על ישראל לשקול את האפשרות שהכרה זו תהווה גם בעבורה בסיס למשא ומתן בעתיד על גבולות ועל הסדרי ביטחון. בד בבד, משום שיקשה על הרשות לסגת ממהלך ההתקרבות המוסדית לחמאס, על ישראל לנסות ולבחון מהלך כזה גם כצעד העשוי לקדם את כינונה של רשות לאומית פלסטינית, שיקל עליה ליישם הבנות, אם וכאשר יושגו.

הערות

- 1 לפי סקר דעת קהל מה-21 בספטמבר 2011, PSR Poll no. 41, מעל 80 אחוז מהנשאלים תמכו ביוזמת האו"ם של הרשות.
 - 2 "Palestinians resigned to defeat in UN bid", *Asharq alAwsat*, November 10, 2011.
 - 3 Quartet Statement, New York, September 23, 2011, www.un.org/news/dh/infocus/middle_east/quartet-23spt2011.htm
- Isabel Kershner, "Israel Supports Proposal to Restart Mideast Talks", *The New York Times*, October 2, 2011; "Quartet's Efforts Futile Without Settlement Halt, Says

- Official", Palestine News and Info Agency, October 26, 2011.
לקוורטט להשעות את המהלכים בפורומים בינלאומיים עד סוף ינואר 2012 כמחווה לקוורטט, ראו: ברק רביד, אבי יששכרופ ונטשה מוזגוביה "הרשות הפלסטינית מתכננת מתקפה מדינית נגד ישראל", **הארץ**, 2 בינואר 2012.
- 4 "Abbas: All Options Open if Nothing Comes out of Quartet", Palestinian News and Info Agency, January 1, 2012; ברק רביד, אבי יששכרופ וניר חסון, "עריקאת מסר למולכו מסמכים עם עמדות הרשות על גבולות וביטחון", **הארץ**, 4 בינואר 2012.
- 5 "Abbas to Dissolve Palestinian Authority", by Ali El-Saleh, *Asharq alAwsat*, October 30, 2011.
- 6 הרשות הציעה לממשל האמריקני השעיה זמנית של המהלכים באו"ם בתמורה לחידוש העברתם של כספי המסים, שהוקפאו בידי ישראל בתגובה לקבלת הרשות כחברה באונסק"ו באוקטובר 2011 (ראו: ברק רביד, "הרשות הפלסטינית לישראל: נקפא מהלכים באו"ם בתמורה להעברת הכספים", **הארץ**, 17 בנובמבר 2011). בקשה זו, שממילא לא לוותה בשינוי מדיניות בזירה הבינלאומית, לא העידה אלא על כוונת הישרדות. לעניין קשייה הכלכליים של הרשות ראו: David Brodet, "The fragility of the Palestinian economic situation", in: Ramifications of the Palestinian financial Crisis, Bitterlemons.org., December 5, 2011.
- 7 "While Mr. Abbas seeks a virtual state at the UN, Hamas controls a real one", *The Economist*, September 24, 2011; "Iran Reduces Funding to Hamas", Middle East Newline, October 3, 2011.
- 8 Saleh al-Naami, "Al-Zahar: Inter-Palestinian reconciliation will not take place because Abbas is not serious about it", *Asharq alAwsat*, November 30, 2011; "Factions warn of 'last chance' ahead of unity talks", Ma'an News Agency, December 17, 2011; "Palestinian factions walk out of Cairo Meeting", Ma'an News Agency, December 21, 2011.
- 9 Saleh al-Naami, "National Unity Gov't formation depends on Quartet's reply – Abbas", *Asharq alAwsat*, December 26, 2011.
- 10 "Hamas denies reports ;2011 בדצמבר, **הארץ**, 30 בדצמבר 2011; "Hamas: Peaceful Resistance of ceasefire", Ma'an News Agency, January 1, 2012; "Hamas: Peaceful Resistance not applicable to Gaza", ibid, January 4, 2012.
- 11 Itamar Marcus and Nan Jacques Zilberdik, "Hamas leader Haniyeh: Goal is destruction of Israel in stages, Abbas: Hamas agrees to 1967 borders", Palestinian Media Watch, December 27, 2012.
- 12 ברק רביד, "קלינטון דרשה אישית מנתניהו: שחרר את כספי המסים לפלסטינים", **הארץ**, 23 בנובמבר 2011; הנ"ל, "השמינייה הפשירה הכספים לפלסטינים", **הארץ**, 30 בנובמבר 2011.
- 13 ברק רביד, "בתגובה לקבלת הרשות לאונסק"ו: ישראל תבנה 2,000 יחידות דיור בהתנחלויות", **הארץ**, 1 בנובמבר 2011; "Israeli settlements condemned by Western powers", BBC, November 2, 2011.
- 14 ניר חסון, "הממשלה מקדמת אלף יחידות דיור בשטחים", **הארץ**, 19 בדצמבר 2011.
ראו גם: Statement by EU HR Ashton on plans to construct 1000 housing units in the West Bank, including in East Jerusalem: <http://www.eu-un.europa.eu/home/print.asp?1=1&lg=5>

- 15 במסגרת ההתדיינות עם הממשל האמריקני בנושא הקפאת הבנייה בגדה המערבית, הביע ראש הממשלה נתניהו נכונות לשקול הקפאה זמנית בתמורה להכרה פלסטינית בישראל כמדינה יהודית ("נתניהו: אם הפלסטינים יכירו במדינה יהודית נסכים להקפאה נוספת", **הארץ**, 11 באוקטובר, 2010). כלומר: הרשות הייתה אמורה למלא תנאי שיאפשר לישראל להיענות בחיוב לדרישת ארצות-הברית, וזאת בשעה שברור כי יקשה עליה לסגת מדרישתה להקפאה מוחלטת של הבנייה, ובלא הגבלת זמן.
- 16 ברק רביד, "עבאס ביקש שלושה חודשי הקפאה שקטה, אך רה"מ נתניהו שתק", **הארץ**, 2 באוקטובר 2011; עמוס הראל וברק רביד, "צה"ל ימליץ לממשלה: לשחרר אסירים ולהעביר שטחים כדי לחזק עבאס", **הארץ**, 24 באוקטובר 2011; "PA Expands Security Forces", Middle East Newslite, October 3, 2011.
- 17 לפי סקר דעת קהל: PSR, Poll no. 42, December 15-17, 2011, אם נשיא הרשות מחמוד עבאס וראש ממשלת חמאס איסמעיל האנייה יתמודדו על הנשיאות, יזכה עבאס ב-55 אחוז מהקולות ואילו האנייה יזכה ב-37 אחוז בלבד. כן עולה מתוצאות הסקר, כי בין מי שבכוונתם להצביע, 43 אחוז יצביעו בעבור הפת"ח ו-29 אחוז יצביעו לחמאס. מעניין שהתמיכה בחמאס בגדה המערבית גבוהה מהתמיכה במפלגה זו ברצועת עזה. חמאס נהנה מ-35 אחוזי תמיכה ברצועה ומ-25 אחוזי תמיכה בגדה. פת"ח נהנה מ-43 אחוזי תמיכה ברצועה ומ-44 אחוזי תמיכה בגדה.